

de RADU HARHOIU

În anul 1941 Muzeul Național de Antichități din București a achiziționat din comerțul cu opere de artă un „tezaur” descoperit undeva pe teritoriul județului Buzău¹. În aceste condiții localizarea locului de descoperire pe teritoriul comunei Pîrsovc, jud. Buzău, propusă de V. Teodorescu², rămîne în continuare fără suport documentar.

„Tezaurul” este alcătuit din următoarele piese: 1. Doi cercei de aur, de formă triunghiulară, împodobiti cu patru caboșoane mari (două rotunde, unul rombic și unul oval), cu marginile ornamentate cu granule. De o parte și de alta a caboșonului rombic spațiul a fost umplut cu două motive floriforme filigranate. Baza triunghiului este marcată printr-o sîrmă împletită. Pe revers, au fost fixate de baza triunghiului opt verigi de care atirnau lăncișoare cu cite o semisferă. Caboșoanele unuia din pandantive au fost împodobite cu sticlă brun gălbuie sau albastră, la celălalt cu sticlă galben brună. Pe virful triunghiului a fost fixată o verigă, în care se afla o altă verigă. Dimensiuni: l. : 3,4 cm; i. : 7,8 cm; greutate: 11,63 g; aur 75/1 000; (fig. 1/1—2); (Muzeul de Istorie a României, inv. nr. 9006—9007). 2. Șapte aplice flori-forme din aur, lucrate prin presare, fiecare din cele șase petale fiind prevăzută cu un orificiu pentru fixarea piesei pe un suport sau pentru a fi montată pe un colier. Dimensiuni: diametru: 1,2—1,4 cm; greutate: 1,2612 g; (fig. 1/3—9); (Muzeul de istorie a României, inv. nr. 9009—9015). 3. Două mici aplice de aur de formă oval alungită, concave și prevăzute cu cite un orificiu la capete (fig. 1/16—17); (Muzeul de Istorie a României, inv. nr. 9016—9017); 4. Trei tuburi mici de aur ornamentate cu caneluri transversale. (fig. 1/13—15); (Muzeul de istorie a României, inv. nr. 9018—9020); 5. Patru fragmente de rame, dintre care trei au toarte, iar a patra este de formă rombică și fără toartă. Greutate: 0,107 g; 0,285 g; 1,255 g; (fig. 1/10—12; 18) (Muzeul de Istorie a României, inv. nr. 9021—9024). 6. Inel de aur gol în interior, cu șaton rotund, în care a fost montată o piatră semi-prețioasă (spinel?) de culoare verde închis, pe care a fost gravat un șap. Dimensiuni: diametru maxim: 2,5 cm; greutate: 4,892 g; (fig. 1/19); (Muzeul de istorie a României, inv. nr. 9008).

Nu aparține tezaurului, după cum credea C. Anton-Manea o catarmă de aur cu placă în formă de rinichi, ornamentată în stil polierom³, provenită dintr-o descoperire întîmplătoare tot de pe teritoriul județului Buzău. După cum rezultă din registrul de inventar al Muzeului Național de Antichități (inventar aur nr. 520, inventar general nr. 1164), catarma a făcut parte din tezaurul Regatului României restituit parțial de U.R.S.S. în anul 1956, deci ea nu putea fi în nici un caz achiziționată în anul 1941,

¹ Arhiva Muzeului Național de Antichități nr. 457 din 14 iunie 1941. Tezaurul a fost trecut în inventarul muzeului sub nr. de inv. 120/1941. În anul 1972, cu ocazia organizării Muzeului Național de Istorie a României, „tezaurul” a trecut în colecțiile acestei instituții.

² V. Teodorescu, Materiale de istorie și muzeografie, 9, 1972, 91; vezi și C. Anton-Manea Revista Muzeelor, 8, 1977, 65—69.

³ C. Anton-Manea, *op. cit.*, 65 și 67, fig. 11.

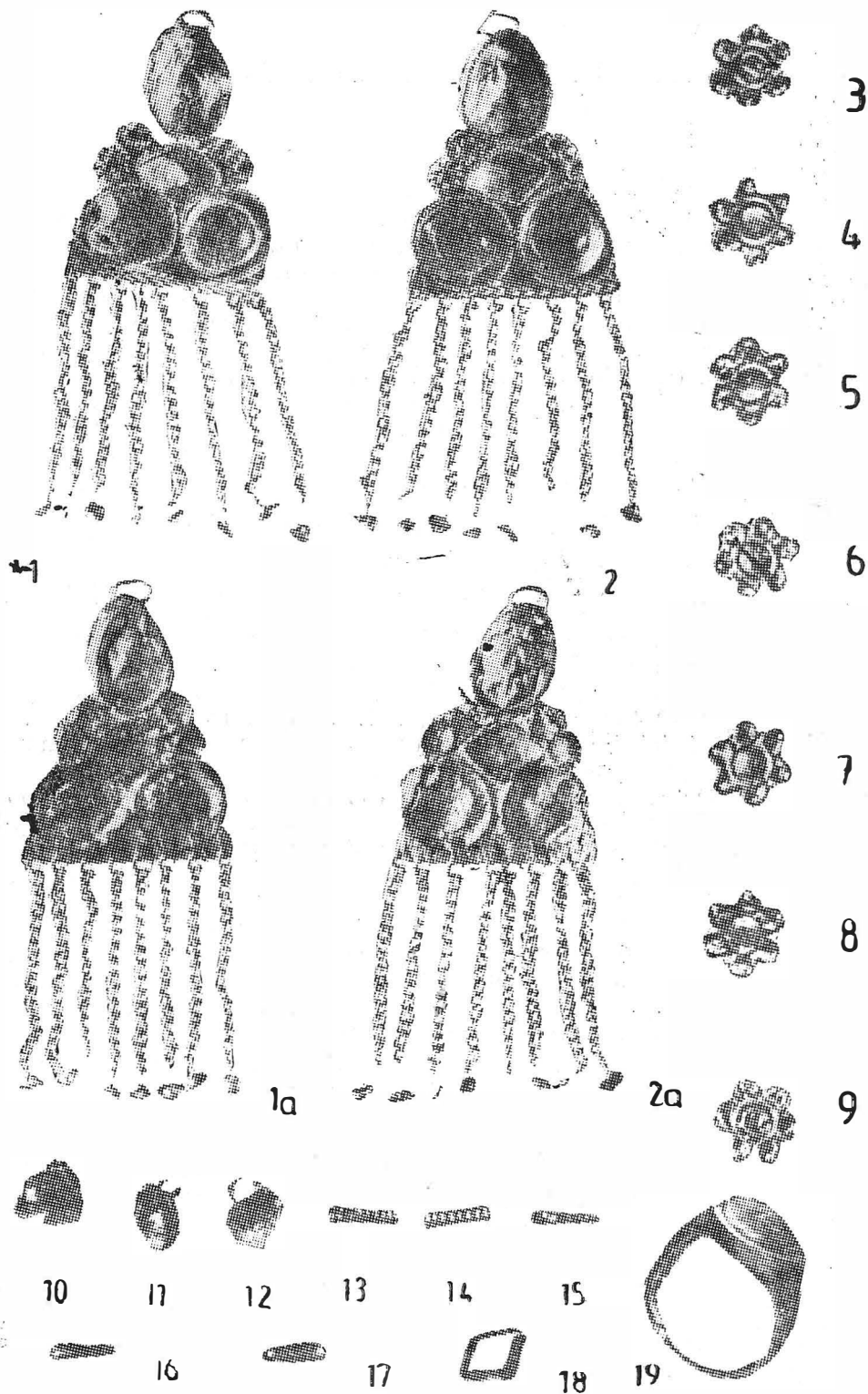

Fig. 1. Piese recuperate din „tezaurul” de la Buzău – 1941: 1–2 cercei; 3–9 aplici floriforme; 10–12, 18 fragmente de rame; 13–15 tuburi canelate; 16–17 aplici ovale alungite; 19 inel.

tezaurul Regatului fiind la Moscova încă din anul 1916. Catarama de la Buzău, împreună cu catarama de același tip din mormîntul nr. 2 de la Apahida⁴, s-a dezvoltat probabil din micile catarama ornamentate în stil policrom, cum le cunoaștem în România din descoperirile întîmplătoare de la Poșta Cîlnău sau Brașov⁵. Ca și acestea, cataramele de la Buzău și Apahida reflectă tradiția atelierelor de orfevrărie mediteraneene după cum ne lasă să înțelegem și cataramele de bronz de acest tip din a doua jumătate a sec. V de la Germansberg de lângă Speier sau de la Edingen de lângă Mannheim⁶. Datarea acestui tip de cataramă în a doua jumătate a sec. V este asigurată de catarama identică din mormîntul regelui franc Childeric de la Tournai⁷.

Atît V. Teodorescu⁸ cît și C. Anton-Manea⁹ sau mai ales R. Harhoiu¹⁰ atribuiău „tezaurul” epocii postromane, legîndu-l fie (indirect) de populația autohtonă, fie de migratorii huni sau ostrogoți. La aceasta a putut contribui pe de o parte necunoașterea unor analogii apropiate, pe de altă parte o convingere subiectivă și impresionistă, după care piesele de podobă lucrate din aur și împodobite în stil policrom mai ales din zona Buzăului, ar trebui să aparțină cu precădere epocii migrațiilor. Se poate observa și în această situație iradierea puternică pe care o exercită încă asupra cercetării somptuoșitatea tezaurului de la Pietroasa.

Impresionează în „tezaur” mai ales perechea de cercei. Cerceii de la Buzău se află într-o strînsă relație tipologică cu cerceii cu placă triunghiulară lucrați tot din aur și ornamentați cu pietre semiprețioase sau cu sticlă, descoperiți documentați în orfevrăria spațiului pontic. Îi cunoaștem dintr-o descoperire întîmplătoare din Crimeea și anume de la Kerč-Glinisče (anticul Pantikapaion)¹¹ sau dintr-un tezaur (?) îngropat la sfîrșitul sec. II sau începutul celui următor la Bori, în Gruzia orientală¹². Înrușiți tipologic sînt și cerceii descoperiți în bogatele morminte sarmate de la Aitub sau Čertoviekii¹³ sau cei datați în a doua jumătate a sec. I a. Ch. și prima jumătate a sec. I p. Ch., datorită asocierii lor cu fibule lingurită în mormîntul tumular aparținînd unei prințese sarmate descoperit la Sokolova Mogila de lângă Kovalevka, pe malul drept al Bugului de Sud¹⁴.

Cercei de formă aproape identică cu cei din „tezaurul” de la Buzău fac parte și din somptuosul inventar al mormîntului de femeie (mormîntul nr. 2), orientat NE-SV, descoperit împreună cu un mormînt de bărbat,

⁴ K. Horedt, *D. Protase Germania* 50, 1972, 1—2 180, pl. 33/4.

⁵ Al. Odobescu, în *Opere*, IV, București, 1976, 569 (4799, fig. 192; E. Beninger, *Der westgotisch-alanische Zug nach Mitteleuropa*, Leipzig, 1931, 32; 33, fig. 8.

⁶ J. Werner, Bayer, *Vorgeschichtsbl.*, 25, 1960, 176.

⁷ F. Dumas, *La Normandie Souterraine* III, Rouen, 1975, 32, pl. VII/B.

⁸ V. Teodorescu, *op. cit.*

⁹ C. Anton-Manea, *op. cit.*, 65 și urm.

¹⁰ R. Harhoiu, în *Spiritualitate și istorie la întorsătura Carpaților*, I, Buzău, 1983, 93 și urm.

¹¹ A. W. Janny, W. F. Vollbach, *Germanischer Schmuck des frühen Mittelalters*, Berlin, 1933, 37 și pl. I/1—2.

¹² E. M. Pridik, *Materialy po Arheologii Rosii*, 34, 1914, 94 și urm. și pl. III/8, 11.

¹³ A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *Sarmaty severo-zapadnovo pricernomor'ja v. I. v.n.e. (Progrebenija znati v s. Poroqi)*, Kiev, 1991, pl. foto 34.

¹⁴ G. T. Kofpanenko, *Sarmatskoe pogrebenie I. v. n. e. na luznom Buge*, Kiev, 1986, 27, fig. 23.

prevăzut cu dromos, cu un inventar la fel de somptuos (mormîntul nr. 1), în tumulul nr. 1 aparținînd epocii bronzului, din grupul de trei tumuli aflați la 1,5 km nord-vest de satul Porogi, r. Iampol, reg. Vinița, pe malul stîng al Nistrului mijlociu¹⁵.

Pentru încadrarea cronologică și culturală atît a cerceilor cît și a altor piese din inventarul „tezaurului” de la Buzău, piesele de inventar din mormîntul 2 de la Porogi capătă o semnificație deosebită. Astfel, cerceii cu placă triunghiulară, atît de strîns înrudiți cu cerceii de la Buzău, au fost descoperiți de o parte și de alta a craniului defunctei doamne, îndeplinind funcția de cercei, ceea ce se poate presupune și pentru piesele de la Buzău¹⁶.

Gîtul nobilei defuncte de la Porogi a fost împodobit cu un colier din care făceau parte și șase pandantive floriforme de aur, lucrate prin presare, foarte asemănătoare cu cele de la Buzău. Spre deosebire de acestea au fost perforate numai petalele laterale în scopul prinderii lor pe colier¹⁷, ceea ce nu poate exclude o funcție asemănătoare și pentru piesele de la Buzău. În același timp trebuie amintită și analiza formală cu rozetele de pe tiparul de la Aldeni din, cum s-a spus, „aria culturii daco-romane Ipotești-Cindești”¹⁸. Lipsa unei analize aprofundate a piesei de la Aldeni nu permite nici un fel de concluzii cronologice sau culturale¹⁹.

Din structura colierului defunctei de la Porogi făceau parte și 50 de tuburi de aur ornamentate prin caneluri transversale, întru totul identice cu micile tuburi din „tezaurul” de la Buzău și care, avînd în vedere poziția lor *in situ* în mormîntul de la Porogi, au aparținut probabil tot unui colier²⁰.

Nu lipsesc din inventarul mormîntului din bazinul mijlociu al Nistrului nici micile foi concave din tablă de aur perforate la capete, care, spre deosebire de cele de la Buzău, au o formă mai ovală. Ele au folosit aici la împodobirea vestimentelor nobilei defuncte²¹. Strînsa lor analogie cu piesele de la Buzău ne permite să postulăm o destinație decorativă identică și pentru piesele descoperite în nord-estul Munteniei.

Lipsesc în schimb la Porogi ramele de aur prevăzute cu urechiușe, care foarte probabil au aparținut și ele unui sau mai bine zis, împreună cu rozetele floriforme sau tuburile canelate, aceluiași colier.

Dar tot ca la Buzău, întîlnim și la Porogi un inel, de data aceasta de argint și împodobit cu o gemă din granat ornamentată cu un cap de bărbat reprezentat în profil și care împodobește degetul inelar stîng²².

Strînsa legătură stilistică și funcțională între piesele de inventar ale mormîntului nr. 2 de la Porogi și ale „tezaurului” de la Buzău devine astfel din ce în ce mai evidentă. Toate la un loc permit considerarea pieselor din „tezaurul” de la Buzău ca restul inventarului unui mormînt, care a aparținut foarte probabil uneia din nobilele doamne ale epocii.

¹⁵ A. V. Simonenko, B. Lobai, *op. cit.*, 7, fig. 1: 20, fig. 20; 28, fig. 18; 29, fig. 19; 30 și urm., 31, fig. 21: 32, fig. 22: 33, fig. 23: pl. foto 21—23.

¹⁶ *Ibidem*, 28, fig. 18; 29, fig. 19/1—2; 30 și urm.

¹⁷ *Ibidem*, 28, fig. 18 și 29, fig. 19/4b; 31: pl. foto 25.

¹⁸ V. Teodorescu, *op. cit.*, 86, fig. 3/3b; 91.

¹⁹ Pentru V. Teodorescu, *supra* nota 18, lucrurile sînt însă limpezi.

²⁰ A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *op. cit.*, 29, fig. 19/4v; 31; pl. foto 25—26.

²¹ *Ibidem*, 28, fig. 6a; 31; pl. foto 26.

²² *Ibidem*, 30, fig. 1; 31.

Un rol important pentru încadrarea cronologică a mormintului de la Porogi îl joacă fibula puternic profilată de tip Almgren IV, 69, care prindea pe partea stângă a pieptului veștămintul defunctei²³. Fibule de acest tip ai fost descoperite și în teritoriile extracarpătice ale României, și anume în mai multe *dave* dacice, dar și în orizontul sarmatic timpuriu din această zonă²⁴. Intervalul cronologic în care ea a fost purtată cuprind cea de-a doua jumătate a sec. I p. Ch. și prima jumătate a sec. II p. Ch., cu un vădit centru de greutate în prima parte a intervalului.

Mai timpuriu, și anume în primul secol al erei creștine, poate fi datat ureiorul sferoidal depus, alături de o oglindă simplă fără tamga, în stînga craniului²⁵.

Și oglinda simplă, neornamentală, pare a fi fost purtată în complexe sarmate ale spațiului nord-pontic începînd cu sfîrșitul sec. II a. Ch. și pînă la începutul sec. II al erei creștine²⁶.

Ca un indicator arheologic al aceleiași interval cronologic timpuriu, databil în cursul sec. I al erei creștine, trebuie considerată și cățuia cilindrică ornamentată pe buză cu un motiv solar, depusă în mormîntul nr. 2 de la Porogi la picioarele defunctei²⁷ și pe care o întîlnim în Moldova în mormîntul de la Vaslui²⁸ sau în Muntenia într-o descoperire întîmplătoare de la Copuzu, jud. Ialomița²⁹.

Pentru aceeași datare timpurie pledează și afumătoarea sferoidală prevăzută cu orificii depusă, lingă cățuia cilindrică, la picioarele defunctei de la Porogi³⁰, și care în Muntenia apare la Piscul Crășani în ultimul nivel arheologic, datat aici în jurul mijlocului sec. I p. Ch.³¹

Pe baza tuturor acestor elemente mormîntul nr. 2 de la Porogi a fost încadrat cu precădere în cea de-a doua jumătate a sec. I al erei creștine³².

Apartenența celor două morminte secundare din tunulul de la Porogi mediului sarmatic este sprijinită de detaliile rituale și de port surprinse atît în mormîntul nr. 2 (inhumație, orientare NE-SV, depunere de oglindă, detalii de port etc.), cît și în mormîntul nr. 1 (inhumație adult, mormînt cu dromos, orientare N-S, torques, pumnal cu inel la mîner, piese de port ornamentate în stil policrom sau cu tamgale, aplica, printre care una de inspirație budistă (?), arc reflex etc.).

Strînsele legături tipologice și funcționale dintre piesele de inventar ale, putem să-i spunem acum, mormîntului din nord-estul Munteniei și inventarul prîntesei sarmate inmormîntată pe malul stîng al Nistrului mijlociu fac posibilă atribuirea podoabelor de la Buzău unui mormînt care a aparținut foarte probabil unei reprezentate a păturii sociale elevate a societății sarmate de la Dunărea de Jos din cea de-a doua jumătate a sec. I al erei creștine. De altă parte piesele de inventar din mormîntul

²³ *Ibidem*, 29, fig. 18/8; 30, fig. 20/3: 32 și urm.

²⁴ Asupra acestui tip de fibulă vezi M. Babeș, SCIVA, 33, 1982, 2, 253.

²⁵ A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *op. cit.*, 28, fig. 18/9; 33 și urm.; 60, fig. 31.

²⁶ *Ibidem*, 28, fig. 18/7; 31 și urm.; 60, fig. 31.

²⁷ *Ibidem*, 28, fig. 18/10: 33 și urm. și fig. 23/1.

²⁸ Gh. Bichir, Dacia, N.S., 21, 1977, pl. 16/21.

²⁹ Informație N. Conovici (vasul se află într-o colecție particulară).

³⁰ A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *op. cit.*

³¹ Informație N. Conovici.

³² A. V. Simonenko, B. I. Lobai, *op. cit.*, 60, fig. 31.

de la Porogi diferă tipologic în mod evident de piesele de inventar ale tezaurilor dacice, unele poate contemporane cu descoperirea de la Buzău³³.

Existența unui mormint fastuos în cea de-a doua jumătate a sec. I p. Ch. în nord-estul Munteniei n-ar trebui să stîrnească uimire. Reamintesc că deja la discutarea unora din piesele de inventar al mormintului nr. 2 de la Porogi s-au putut remarca o serie de legături tipologice cu unele complexe sarmate din Moldova datate de cercetarea arheologică românească în general în sec. II p. Ch., dar care în funcție de aceste legături tipologice trebuie „urcate” cel mai probabil în a doua jumătate a sec. I p. Ch., înainte de războaiele dacice ale lui Traian. În acest context reamintesc din nou cățuia cu ornament solar pe bază din mormintul de la Vaslui sau fibulele cu corpul puternic profilat din compexele funerare sarmate de la Smeieni, Focșani, Dorobanțu sau Oltenița-Ulmeni³⁴. Menționez mai departe că în mormintul de la Oltenița-Ulmeni se afla și o caserolă romană timpurie, care s-ar data poate cel bine tot în a doua jumătate a sec. I p. Ch. Caserola aparține tipurilor Eggers 130–144, care cuprinde caserolele de bronz cu gaură rotundă la mâner. Cele mai bune analogii sînt cu tipul 144, așa-numitul tip Gödäcker, care se datează atît în perioada B–1 (sec. I p. Ch.) cît și în perioada B–2 (prima jumătate a sec. II p. Ch.)³⁵.

Timpuriu, aparținînd perioadei anterioare războaielor dacice, pare a fi și vasul în formă de pungă dintr-un mormint de la Vlăsinești din nordul Moldovei³⁷.

Și oglinda netedă își găsește analogii în complexele sarmate timpurii de la Poiana-Tecuci, Tisești sau Ștefănești, datate evident prea tîrziu, după primele decenii ale sec. II p. Ch.³⁸.

Tot ca un indicator al unei prezențe sarmate timpurii anterioară războaielor dacice, ar trebui privit și cazanul de bronz descoperit în *daca* dacică de la Piara Șoimului, datat în general în sec. I a Ch. — secolul I p. Ch., a cărui prezență aici a fost explicată în contextul larg și destul de imprecis al relațiilor dintre geto-daci și sarmați³⁹.

Un loc important în discuția de față îl ocupă mormintul nr. 71 din necropola de la Cîndești, jud. Vrancea. Mormintul, orientat N-S, a aparținut unui copil de 10 ani și a fost datat pe baza a trei fibule cu corpul puternic profilat — una de argint și două de bronz — dar și cu ajutorul unui bol de tip „samian”, în secolul I p. Ch.⁴⁰. De remarcat faptul că vasul are o analogie formală cu vasul „samian” din mormintul secundar nr. 1 din tumulul XXV al necropolei tumulare de la Histria. Complexul funerar histriot a fost datat în prima jumătate a secolului I p. Ch.⁴¹. Din

³³ Asupra lor recent V. Zirra, D. Spănu, SCIVA, 43, 1992, 4, p. . .

³⁴ Gh. Bichir, *op. cit.*, 189 și urm.

³⁵ *Ibidem*, 192, fig. 25/2.

³⁶ H. J. Eggers, *Der römische Import im Freien Germanien*, Hamburg, 1951, 172–173; Anexa 60: tipurile 139–144; pl. 12/144.

³⁷ Gh. Bichir, *op. cit.*, 180, pl. 16/22.

³⁸ *Ibidem*, 138 și pl. 16/5.

³⁹ *Ibidem*, 170 și nota 12; 171, pl. 4/1.

⁴⁰ V. Bobi, Vrancea. Studii și Comunicări, 5–7, 1987, 333 și urm.; 337, fig. 1; 339, fig. 3 (vasul „samian”); 340, fig. 4/1 (fibula de argint), 2–3 (fibulele de bronz).

⁴¹ P. Alexandrescu în *Histria*, II, București, 1966, 218 și urm.; 220, fig. 51; 533, pl. 101/XXV, 1, 2, (vasul „samian”).

inventarul mormintului 71 de la Cîndești făcea parte și o mărgea de caolin avînd forma unui scarabeu⁴², cum a apărut de altfel și în mormîntul sarmatic aparținînd aceleiași perioade de la Ștefănești, jud. Botoșani⁴³.

Dar aceste relații, asupra cărora cercetarea arheologică românească ar trebui să se aplece cu mai multă precizie, par a fi mult mai vechi. Prezența sarmaților în sudul Basarabiei, în preajma Dunării, este astăzi documentară de mormîntul nr. 4 de la Holmskoe, r. Aricisko, reg. Odesa, datat în prima jumătate a secolului I a. Ch. printr-o fibulă cu piciorul datat pe deasupra de tip Kostrzewski Var. B⁴⁴. Această împrejurare poate oferi atunci o explicație și pentru surprinzătoarea prezență a unor tipuri de ceramică de factură sarmatică în ultimul nivel al *davei* de la Piscu Crăsani, nivel datat la mijlocul sec. I a. Ch.⁴⁵.

O problemă asupra căreia nu există, să spunem, un deplin „consens” este și aceea a unor morminte de înhumație — „gropi cu schelete umane” după M. Babeș — care par a ieși din „sfera practicilor funerare propriu-zise”, descoperite pe arealul unor așezări deschise (Cățelu Nou, Chîrnogi, Grădiște) sau fortificate (Piscu Crăsani, Popești, Brad, Răcătău). Există și gropi cu schetele de copii depuși oarecum într-o poziție rituală (chirciți sau întinși pe spate)⁴⁶. În ce măsură unele din aceste complexe arheologice s-ar putea lega de un orizont funerar sarmatic anterior războaielor dacice, după cum înclină să creadă Gh. Diaconu pe baza existenței în așezările de la Poiana-Tecuci, Dumbrava-Iași sau Răcătău a unor fragmente ceramice ornamentate cu tanga, rămîne încă de elucidat⁴⁷.

Nici identificarea arheologică a celei mai timpurii prezențe sarmate în Doborogea nu este încă destul de limpede. La Tomis cercetările efectuate pînă în prezent nu au putut aduce lămuriri edificatoare. Știm numai că aici s-au descoperit o serie de morminte cu dromos, cu analogii în mediul sarmatic din spațiul nord-pontic al Ucrainei, încadrate de V. Barbu în tipul VIII/1 al mormintelor de epocă romană descoperite la Tomis și datate, fără o analiză aprofundată, în cea de-a doua jumătate a sec. III⁴⁸.

Mai timpurii par unele morminte de factură răsăriteană nord-pontică, descoperite la Callatis. Aici, cercetările efectuate în anul 1949 în zona Gării, dar mai ales cele din anul 1974 din zona Saturn și din anul 1976 pe litoral la nord de sanatoriul TBC, au dus la descoperirea unor morminte cu dromos, din al căror inventar făceau parte: o oglindă cu tanga (mormîntul 3), mărgelile din lapislazuli (mormîntul 6) sau clopoței

⁴² V. Bøbi, *op. cit.*, 334; 339, fig. 3.

⁴³ Gh. Bichir, *op. cit.*, 180, pl. 16/5. Pentru existența unor complexe sarmate timpurii (secolul I p. Ch.) în Basarabia, vezi V. I. Grosu, *Hronologija pamjatnikov sarmatskoi kultury dnestrovsko-prutskogo mezdruc'ija*, Chișinău, 1990, 38—83.

⁴⁴ A. V. Gulkova, M. M., Fokeyev, *Zemledelcy i kočevniki v nizob'jah Dunaja I—IV vv. n. e.*, Kiev, 1984, 8 și urm.: 9. fig. 2.

⁴⁵ *Supra* 45 și nota 31.

⁴⁶ M. Babeș, SCIVA, 39, 1988, 1, 13 și urm.

⁴⁷ Inf. Gh. Diaconu; vezi și V. Căpitanu, Carpica, 8, 1976, 90, fig. 20 (Răcătău); Gh. Bichir, SCIVA, 27, 1976, 2, 208 cu notele 40—43.

⁴⁸ V. Barbu, SCIV, 22, 1971, 1, 50 fig. 1; 53.

de bronz (mormintele 6 și 19) și care par a indica o prezență sarmată, databilă pe bază monetară în epoca Antoninilor⁴⁹.

Importante s-au dovedit pentru problema în discuție cercetările efectuate în necropola tumulară de la Histria. Astfel în tumulul VII, care reprezenta de fapt un cenotaf, alături de o cană de lut roz gălbui și de un unguentariu elopotiform din sticlă groasă de culoare verzuie Isings forma 82 A/1, care apare la sfârșitul sec. I și cunoaște cea mai mare răspândire în cursul sec. II⁵⁰, a apărut și un vas luciat cu mîna, cu strînse legături tipologice cu un vas dintr-un mormînt sarmatic de la Tatina, de lângă Oltenița. Mormîntul de la Histria⁵¹, datat cel mai probabil în cursul sec. II, pare a reflecta o prezență sau influență sarmată la un moment cronologic din cursul sec. II, care nu poate fi precizat mai exact. Asupra unei prezențe sarmate în teritoriul histrian, indică mai precis și mai corect înmormîntarea secundară nr. 2 din tumulul XXX, datînd din a doua jumătate a sec. I p. Ch. Mormîntul, de înhumăție, era prevăzut cu o nișă — singurul caz de acest fel din necropola tumulară — și a aparținut unui copil. Pe baza inventarului funerar, mai ales a unei căni din argilă galbenă cu firnis portocaliu gălbui, databilă în sec. I al erei creștine și a unei fibule de bronz cu corpul puternic profilat, mormîntul a fost datat în a doua jumătate a sec. I p. Ch.⁵²

O prezență sarmată în a doua jumătate a sec. I al erei creștine la Dunărea de Jos este în mod limpede atestată și de informația scrisă⁵³.

Pentru perioada imediat postburebistană — ceea ce vrea să însemne a doua jumătate a sec. I a. Ch., știrile scrise nu sînt destul de clare. Astfel, putem afla despre „scitii și bastarnii și sarmații care trec Istrul” (Strabo 7, 3, 13) și „se amestecă cu tracii” (Strabo 7, 3, 3) sau despre unele presiuni exercitate de sarmați asupra regilor geți Dapyx și Zyraxes (Cassius Dio 51, 23—27).

Odată cu începutul erei creștine știrile se înmulțesc, fără a deveni însă deosebit de pertinente. Este perioada cînd, între anii 9 și 18, Ovidiu a fost exilat „într-un ținut aspru printre sarmați și geți” (Triste III, 3, 5—6) și care „în loc de chipul împăratului, sînt silit să văd sarmați, un pămînt lipsit de liniște și ape înghețate” (*Ep. ex ponto* II, 2, 95). Chiar

⁴⁹ E. Birlădeanu-Zavatin, *Pontica*, 10, 1977, 127 și urm. (monedele se întind de la Traian și pînă la Commodus).

⁵⁰ C. Isings, *Roman Glass from dated Finds*, Groningen-Djakarta, 1957, 97—98.

⁵¹ P. Alexandrescu, *op. cit.*, 209—210 : 512, pl. 80/VII și pl. 100/VII.

⁵² *Ibidem*, 220, fig. 51 ; 221, 513, pl. 81/XXX, 2 : 533, pl. 101/XXX, 2.

⁵³ Ipoteza prezenței sarmate în stînga Dunării și anume în Muntenia în cursul celei de-a doua jumătăți a secolului I p. Ch. a fost susținută — mai ales pe baza informației scrise — pentru prima dată de A. Alfoldi, în *Bericht über den Kongress für Archäologie*, Berlin, 1940, 528—538 ; idem, *Zu den Schicksalen Siebenbürgens im Altertum*, Budapesta, 1944, 70 și urm. și apoi de J. Harmatta, *Analecta Orientalia Alex. Cosmade Körös dicta*, Budapesta 1942—1947, 26 și urm., iar în literatura românească de specialitate de E. Condurachi, SCIV 9, 1958, 1, 121 și urm. Ea a fost respinsă de cercetarea arheologică românească, vezi D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, 307 cu nota 69 și apoi de Gh. Bichir, *op. cit.* 195 și urm ; idem, SCIVA 27, 1976, 2, 203—213 ; revenind asupra problemei, mai ales în urma descoperirii recente a unui mormînt de înhumăție la Tutova în lunca Birladului, Gh. Bichir admite o prezență sarmată la vest de Prut la sfârșitul secolului I p. Ch. Acestui orizont aparțin, după Gh. Bichir, descoperirile de la Ștefănești, Poiana-Tecuci, sau Giurcani-Vaslui. De acest orizont s-ar lega și ceramica cu semne sarmatice din unele așezări dacice : idem, *Symposia Thracologica* 7, 1939, 459—460. Așteptăm cu nerăbdare dezvoltarea *in extenso* a acestor considerații.

înainte de a ajunge Ovidiu la Tomis și anume în jurul anului 6 p. Ch., pare să fi avut loc o companie romană, condusă de Cornelius Lentulus, împotriva sarmaților de la Dunăre (Florus IV, 12, 20), iar la începutul domniei lui Tiberius, regele Thraciei Rhescuporis „pretextind un război cu bastarnii și sciții, se întărea cu noi trupe de pedestrași și călăreți” (Tacitus, *Ann.* II, 65, 4). Cu tot caracterul lor uneori contestat⁵⁴, aceste știri atestă totuși o prezență sarmată la Dunărea de Jos la începutul erei creștine, o prezență care se cere elucidată și din punct de vedere arheologic.

După anexarea Dobrogei la provincia Moesia în anul 46 (Eusebius 180, d), știrile referitoare la sarmații dunăreni sînt mult mai pertinente. Trebuie amintită aici în primul rînd placa de marmură fixată pe mausoleul familiei Plautiilor de la Ponte Lucano de lângă Tibur (CIL, XIV, 3608). Redactată între anii 74—79, inscripția face o trecere în revistă a activității lui Tiberius Plautius Aelianus în calitatea sa de „legat” al Moesiei între anii 57—67⁵⁵. Dintre o serie de informații importante pentru istoria bazinului Dunării de Jos în cea de-a doua jumătate a sec. I p. Ch. — cum ar fi de exemplu cele referitoare la mutarea în dreapta Dunării a 100 000 de transdanubieni (r. 9—13) — semnificative în contextul disenției de față sînt știrile care amintesc despre stăvilirea unor atacuri sarmate, „*motum orientem Sarmatarum*” (r. 14—15) și care par să fi avut loc în vara anului 62⁵⁶. „A adus regi, pînă atunci necunoscuți ori dușmani poporului roman, pe malul Dunării, pe care-l păzea, spre a-i pune să se închine steagurile romane; a trimis înapoi regilor bastarnilor și roxolanilor — *regibus Bastarnorum et Roxolanorum* — pe fiii lor prinși ori luați înapoi de la dușmanii lor, iar regilor dacilor pe frații lor; de la unii din dinșii a luat în schimb ostateci” (r. 16—21). Dar această pace „instaurată de Aelianus în Moesia extinsă și la regiunile înconjurătoare”⁵⁷ n-a fost de lungă durată. După ce „masacraseră două cohorte romane” în iarna anului 67—68, „roxolanii invadaseră plini de speranță Moesia cu vreo nouă mii de călăreți”, probabil în primele luni ale anului 69⁵⁸. atac respins apoi de Marcus Aponius Saturninus, guvernatorul Moesiei (Tacitus, *Hist.*, I. 79, 1—4). Presiunea exercitată de sarmați a continuat și în anul următor, cînd aflăm că „taberele de iarnă din Moesia și Pannonia erau înconjurate de sarmați și de daci” (Tacitus, *Hist.*, 54, 1). Așa se face că „dintre sciți, așa numiții sarmați, popor foarte numeros, trecură Istru în Moesia, fără să se fi băgat de seamă. Apoi năvălind cu o mare violență și zdrobind totul în cale, fiindcă incursiunea era cu totul neașteptată, uciseră nenumărați soldați romani care erau de strajă și luară viața bătrînului [legat] consular Fonteius Agrippa”. Au fost înfrinți de Rubrius Gallus, noul guvernator al Moesiei, „iar restul — cîți s-au mai putut salva — au fugit înfricoșați la ei acasă” (Jos. Flav., *Bel. Jud.*, VII, 89—92).

⁵⁴ D. M. Pippidi, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, 187, s. v. *Cornelius Lentulus, Cnaeus*.

⁵⁵ *Idem*, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, 288 și urm.

⁵⁶ *Ibidem*, 311.

⁵⁷ *Ibidem*, 317

⁵⁸ *Ibidem*, 318 și nota 108.

După această înfringere sarmații roxolani par a fi jucat un rol și în sistemul de alianțe realizat de Decebal după lupta de la Tapae din anul 87⁵⁹ și mai ales în timpul primului război dacic (columna lui Traian, scenele XXXI—XXXII, XXXVII-Cihorius; CIL, III, 12467 — inscripția trofeului de la Adamclisi; monumentul triumfal de la Adamclisi, metopele R. Vulpe, I. Barnea, *op. cit.*, fig. 42).

Fără a intra în amănuntele problemei controlului roman asupra Munteniei — fie în timpul lui Domitian, manifestat prin eventuala construire acum a unora din verigile lanțului de castele de la Rucăr, Tîrșor, Mălăiești, Drajna, Jilava sau Pietroasa⁶⁰, fie în timpul lui Traian, și anume înainte sau după primul război dacic, după cum ne lasă să optăm discuția referitoare la cronologia papirusului Hunt⁶¹ — trebuie subliniat faptul că după războaiele dacice, cu excepția unui *tumultu Sarmatarum et Roxolanorum* (S.H.A., *Vita Hadriani* VI, 6) de la începutul domniei lui Hadrian și încheiat printr-o pace cu regele roxolanilor, care se plîngea cu acel prilej de micșorarea subvențiilor bănești (S.H.A., *Vita Hadriani* VI, 8), sarmații nu mai pun probleme autorității romane de la Dunărea de Jos. Acel P(ublius) Aelius Rasparaganus „rex Roxolanorum”, menționat în două inscripții de la Pola (CIL, V, 32; CIL, V, 33) — poate tocmai acel „rex Roxolanorum” cu care Hadrian încheiase pacea mai sus amintită — este și cetățean roman și client al Romei⁶², reflectînd și pe acest plan procesul de pacificare a acestei populații, care în cea de-a doua jumătate a sec. I al erei noi a pus uneori la grea misiune autoritatea romană din abia înfiripata provincie dintre Dunăre și Mare.

De acel moment al prezenței sarmate la Dunărea Inferioară se leagă cel mai probabil mormîntul de la Buzău—1941 împreună cu grupul de anticități atribuit mai sus sarmaților timpurii. Nobila defunctă îngropată în nord-estul Munteniei, undeva pe teritoriul județului Buzău, și din al cărei inventar funerar au putut fi salvate numai podoabele capului și ale gîtului, pare a fi o convingătoare ilustrare al contextului social al acelor „regibus Roxolanorum” din elogiul tiburtin⁶³.

DER „SCHATZFUND” VON BUZĂU — 1941

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1941 hat das Nationalmuseum für Antiquitäten aus Bukarest aus dem Kunsthandel einen Schatzfund angekauft. Der irgendwo auf dem Gebiet des heutigen Bezirks Buzău gefunden wurde. Wei-

⁵⁹ R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei, II, Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, 71.

⁶⁰ *Ibidem*, 72.

⁶¹ *Ibidem*, 79 cu nota 60.

⁶² Asupra lui P. Aelius Rasparaganus rex Roxolanorum, vezi A. H. Vaday, *Mitt. des Arch. Instituts d. Ung. Akad. d. Wissenschaften*, 7, 1977, 27—31 și R. Vulpe, I. Barnea, *op. cit.*, 130.

⁶³ Pentru elucidarea problemelor ridicate de piesele de inventar ale mormîntului de la Buzău, prețioase au fost sugestiile primite de la colegii: Gh. Diaconu, M. Babeș, Alex. Suceveanu și N. Mirișoiu, cărora îmi permit să le mulțumesc și pe această cale.

tere Fundumstände sind unbekannt. Der Schatzfund setzt sich aus folgenden Stücken, die jetzt im Nationalen Museum für Geschichte Rumäniens aufbewahrt werden, zusammen: 1. Ein Paar goldene Ohringe mit dreieckförmiger, in Zellentechnik geschmückter Platte (Taf. I/1—2); 2. Sieben goldene blütenförmige Plättchen (Taf. I/3—9); 3. Zwei goldene konkave Plättchen (Taf. I/16—17); 4. Drei goldene kannelierte Röhren (Taf. I/13—15); 5. Vier goldene, bruchstückmäßig erhaltene Rähmchen, von denen drei mit Ösen versehen sind (Taf. I/10—12, 18); 6. Ein hohler goldener Ring mit einem grünlichen Schmuckstein, auf dem ein Bock eingraviert wurde (Taf. I/19). Auf Grund vor allem der sehr engen typologischen und funktionellen Beziehungen mit den Beigaben des zweiten, prunkvoll ausgestatteten sarmatischen Grabfundes aus Porogi (zweite Hälfte des 1. Jahrhunderts n. Chr.), vom linken Ufer des mittleren Dnjestr, werden die Stücke des sogenannten Schatzfundes als Teile der Beigaben (Kopf- und Halsschmuck) eines ebenfalls prunkvoll ausgestatteten Grabfundes aus der zweiten Hälfte des ersten nachchristlichen Jahrhunderts gedeutet. Eine vergleichende Analyse auch anderer, bislang erst im 2. Jahrhundert n. Chr. datierten sarmatischen Grabfunden aus der Moldau und aus der Großen Walachei, hat zu ihrer Um-datierung in die zweite Hälfte des 1. Jahrhunderts, und zwar vor dem Ausbruch der dakischen Kriege Trajans geführt. Damit wird die, von A. Alföldi, mehr auf Grund der schriftlichen Quellen angenommene Ansicht von einer frühen sarmatischen Einwanderung im unteren Donaugebiet, jetzt auch von archäologischer Sicht beleuchtet.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Beigaben des „Schatzfundes” aus Buzău—1941: 1—2 Ohringe; 3—9 blütenförmige Plättchen; 10—12, 18 bruchstückmäßig erhaltene Rähmchen; 13—15 kannelierte Röhren; 16—17 konkave Plättchen; 19 Fingerring.

